

Westerwijtwerd

We rijden de Fraamklap over om verder te rijden naar Westerwijtwerd. We parkeren de wagen aan de Dorpsweg op de parkeerplek en lopen eerst even over het Pastoriepad naar de kerk (29908). We waren hier in de winter van 2012 ook al eens om dit bijzondere kerkje te bekijken. Bijzonder, vanwege het fresco van *De twee kampvechters*.

Maar er zijn meer bijzondere zaken die besproken dienen te worden. Het begint al met de naam Westerwijtwerd. Waar is bijvoorbeeld de wierde? En ten westen van wat ligt deze?

We treden hier het gebied binnen van de Fivel en Fivelboezem, dat omstreeks de 1294 verdween te functioneren. Tegenwoordig kunnen we in het landschap de meanderende stroom en steeds hoger opslibbende boezem terugvinden. De westelijke kwelderwal - die van noord naar zuid liep - werd voor de zekerheid bedijkt. Door de stroming zorgde de natuurlijke zandmotor ervoor dat de noordelijk kwelderwal naar het oosten uitgroeide en uiteindelijk de Fivel (boezem) afsloot. Al ver voordat dit gebeurde ontstond op deze westelijke kwelderwal Usquert, Helwerd, Rottum, Kantens, Toornwerd, Middelstum, Westerwijtwerd en

Hemert. Rond de elfde eeuw heten ze Witvurd, Helewyrd, Rotton, Cantenze, Thornvurd, Mitilistenheim, Witvurd en Hemvurd. Tussen Rotton en Cantenze lagen mogelijk nog Kukenwert en Ellasvurd. Varianten van Witvurd zijn *UUiduurd* of *Widuwurd*. Het bebouwde gebied van Westerwijtwerd ligt echter niet op een wierde. Voordat het vanaf 1880 werd afgegraven lag er ten noordoosten wel een wierde.

We zien de contouren van de restanten en afgegraven diepten nog goed op de hoogtekaart. Ruim voor de afgravingen was - in hoogteverschil zichtbaar - binnen de cirkel iets dat bekend stond als *'t Rondeel*. Men denkt - wegens de vondsten van forse vierkante palen - dat hier een particuliere vluchtoren of mottekasteel heeft gestaan, net als in Marum en op diverse plekken in Zeeland . Het bijna ronde vliedberg had een doorsnede van 86 en 74 voeten. Hieromheen lag een (in 1828 droge) gracht van tenminste 36 voet. Hierop volgde een omsingeling van 30 voet, gevolgd door een sloot. Bijzonder is dat er nergens een toegang was.

Het ontbreken van een overbrugging van een sloot en gracht lijkt ons niet echt ingewikkeld om te verklaren, aangezien er ook nauwelijks iets van de vluchtoren is teruggevonden.

Zou de naamsverklaring dan simpelweg liggen in feit, dat het ten westen van de wierde ligt. In het Oudfries betekent *widu* houtgewas. Hiermee was de nagenoeg onbebouwde wierde bedekt. En zonder bebouwing kon het volledig weggegraven worden. De verklaring van het westen wordt echter veelal gezocht in de tegenhanger, Oosterwijtwerd, dat zo'n 11 km oostelijker ligt, aan de overkant van de toen nog Fivelboezem. In de elfde eeuw heette Oosterwijtwerd nog Wijtward, dat uitgesproken zo goed als gelijk is aan Witvurd. De wierde wordt vanaf de eeuwenoude Delleweg nog steeds ten oosten en zuiden

Hoogtekaart omgeving van Westerwijtwerd.
bron: [AHN-viewer](#)

de Fraamklap,
Fraamklap

(vanaf de Halteweg)
kerk, Westerwijtwerd

De kerk van Westerwijtwerd /
W.J. Berghuis. - Groningen :
Stichting Oude Groninger
Kerken, 1981

Hoogholte,

omringd door de Heemweg, dat keurig aansluit op de *Hoogholte*, het bruggetje over de Westerwijtwerdermaar dat gold als nieuwe waterafvoer, nadat de Fivel deze functie liet verzanden ¹.

We vervolgen na ons bezoek aan de kerk de route over deze Hoogholte. Daarvoor gaan we natuurlijk eerst de kerk nog naar binnen om *De twee kampvechters* te zien. Ze maken zoveel indruk, ondanks hun eenvoud, of misschien wel juist dankzij hun eenvoud. De symboliek is echter een stuk minder eenvoudig. Hierdoor ontstond het idee om van deze en van een aantal andere fresco's in andere kerken in de omgeving, omslagen te maken voor notitieboekjes, die reizigers dan konden gebruiken voor hun

De twee kampvechters, Westerwijtwerd

aantekeningen tijdens hun reizen. En aldus geschiedde.

Om het verhaal van de omslag duidelijk te maken werd op het schutblad van het notitieboekje een uitlegtekst afgedrukt:

"In het middelste travee van de kerk in Westerwijtwerd is onder de noordelijke muraalboog één van de fraaiste fresco's te vinden, zoals op deze omslag te bewonderen is. Deze fresco met twee vechtende strijders -ook wel 'de twee kampvechters' genoemd- is waarschijnlijk de oudste van alle gevonden tweekampers en stamt uit de 14e eeuw. De klederdracht suggereert echter dat ze gemaakt n.a.v. een twaalfde-eeuws voorbeeld.

Tijdens de renovatie van 1897 viel een stuk pleisterwerk weg, waarachter dit fresco zat.

De Twee Kampvechters van Westerwijtwerd en uit een gelijksoortig fresco in de kerk van Woldendorp, staan beiden waarschijnlijk voor de strijd tussen goed en kwaad.

Ook de aan weerszijden getekende fabeldieren (panter en draak, die Jezus en de duivel symboliseren) duiden hierop. Deze fabeldieren zijn ook te zien in de kerk van Den Anel, waar ze tegenover de twee strijdende ruiters gesitueerd zijn.

Het was echter in deze periode wel zo, dat het kampgevecht in het Friese land gebruikelijk was om onenigheid uit te vechten, wanneer een ander eervol middel niet meer hielp. De Friezen hadden namelijk als enige geen heer of feodaal bestuur en losten de onderlinge conflicten dan ook als Vrije Friezen onderling met elkaar op."

We maakten die eerste keer ook flink meer foto's van ex- en interieur. Het kerkgebouw is er een uit de dertiende eeuw, maar zag toen wel anders uit. Rond 1530 is het tusselid waarschijnlijk tussen de toren en schip gebouwd. De toren en het schip met rond koor stammen uit de elfde of twaalfde eeuw. Als stichter wordt de familie Ewsum uit het nabijgelegen Middelstum aangewezen. Zij (en hun erfgenamen) hadden namelijk tot 1857 het patronaatsrecht, waarna het overging naar de kerkvoogdij. Het is dus zeer lang een eigenkerk geweest.

De toren was tot de koppeling met het schip een stuk lager.

De top kwam waarschijnlijk

net boven het dak van het kerkgebouw uit.

Na de verbouwing kwam het gedeelte tot de galmgaten gelijk met het hoogste punt van het dak van de kerk. Waarna de hoogte

kerk, Westerwijtwerd

(aanbouw) brug over Westerwijtwerdermaar met Huiskamercafé, Westerwijtwerd

schip en orgel, Westerwijtwerd

inclusief het dak nog een zelfde hoogte erbij kreeg ².

De eerste keer dat we kerk bezochten, konden we de kerk binnen bekijken, nadat we de sleutel op het sleuteladres hadden gehaald.

Uiteraard sloten we deur ook weer af voordat we de sleutel

zelf de deur weer afsluiten, Westerwijtwerd

terugbrachten.

Vandaag was de deur los, dus was dat niet nodig. Nog even kijken of ze er nog onbeschadigd in de muur getekend staan en vervolgens over de

Hoogholte, over de Heemweg naar het

Huiskamercafé Westerwijtwerd [f](#) van Katrien en Thomas. Gelukkig was er een noodvoet- en fietsgangersbrug aangelegd, want de brug naar de Dorpsweg was nog niet af. Maar zoals elk nadeel ook voordelen kent, zijn we nu in de gelegenheid om de kunstwerken vast te leggen die straks de draaibrug moeten laten functioneren. En we hebben hiervoor ook nog eens de tijd, want op de deur van het café vinden we een briefje, dat ze even bezig zijn met de inrichting van een zomers zondagmiddag festivalletje "Wijds Wietwerd 2017".

En dus kijken we nog even in de buurt. In de verte langs de Palenweg zien we de poldergemaal molen *De Palen* (385404), een grondzeiler, die op vrijwillige basis het (voormalige) waterschap De Palen van circa 118 ha bemaalt. Het is in 1992

dusdanig gerestaureerd, dat het eigenlijk als nieuwbouw gezien kan worden ³.

Intussen zijn Katrien en Thomas Dresscher, met een clubje teruggekomen, zodat we een drankje kunnen gaan drinken. Uiteraard gaan we het pas opnieuw geopende pand bekijken, waar ze anderhalve jaar aan gerenoveerd en verbouwd hebben, zodat het er weer even tegen kan ⁴.

Ze hebben getracht zoveel mogelijk originele zaken zichtbaar te houden om de verbinding met het verleden te behouden. Het Huiskamercafé was een halve eeuw van Tinus en Eke Hazekamp. Tinus was tevens brugwachter en molenaar. Het eerste - de brug - heeft ook de aandacht van de twee. Ze hebben zich flink ingezet dat er een fatsoenlijk uitzijende brug terug zou komen. Verder maken ze

zelf de deur weer afsluiten, Westerwijtwerd

allerlei lekkere producten, uit de buurt geoogst en zoveel mogelijk

biologisch. Deze worden bereid in tot keuken omgebouwde smederij.

Wij nemen de Vlierbloesem siroop mee, die uitstekend is te mixen met een prosecco en prima als smaakvolle alternatieve toast kan doorgaan, zoals we hebben meegekregen bij de voorstellingen "Ben je belatafeld?!" van De Verhalerij [f](#) bij Florizz-restaurant, waar dit als welkomstdrankje werd geschonken.

Tijdens de rondleiding treffen we een speciaal hoekje / voormalig kastruimte of misschien wel een deel van een bedstee aan, met daarin herinneringen aan vervlogen tijden. Een kaart van Westerwijtwerd, dat doet denken aan oude kaarten in vogelvlucht, maar een bovenaanzicht toont met gevoel voor drie dimensies, blijkt van zeer recente datum te zijn. Ilse Oversier [f](#)

huiselijke nieuwjaarstoost

maakte het een maand geleden. Fijn om te zien dat ook deze technieken tegenwoordig nog beheerst en vooral ook uitgevoerd worden.

Voordat we weer verder rijden, willen we natuurlijk nog even het festivalletje-terrein

Westerwijtwerdermaar (richting noorden), Westerwijtwerd

(aanbouw) Westerwijtwerdermaar, Westerwijtwerd

Palenweg en poldergemaal molen *De Palen*, Westerwijtwerd

herinneringen, Westerwijtwerd

Westerwijtwerd | 22-06-2017 | Ilse Oversier

Wijds Wietwerd 2017 terrein, Westerwijtwerd

zien. De basis staat er, zien we als we er aankomen. Om de hoek kunnen we weer in de wagen stappen en via de Fraamklap naar Middelstum rijden.

noten:

1.

Wikipedia [Fivel](#); [Fivelboezem](#); [Zandmotor DeltaDuin](#);
 University of Groningen, Digital Collections: Loop der oude Fivel : gestopt in of omtrent het jaar 1294 : weder nagespoord in 1830 / H.P. Steenhuis. - 1830 [krtms-1830-grp](#);
[De Zandmotor](#);
 Fivelboezem : de erfenis van een verdwenen rivier / Otto Knottnerus. - Archeologie in Groningen, deel 2. - Bedum : Profiel Uitgeverij, 2005. - ISBN 978-90-5294-360-2. - p. 31;
 De kerk van Westerwijtwerd / W.J. Berghuis. - Groningen : Stichting Oude Groninger Kerken, 1981. - p. 1;
 Oudheidkundige berigten, Nederlanden (in: Antiquiteiten : Een Oudheidkundig Tijdschrift, Tweede deel / Nicolaus Westendorp, Caspar Jakob Christian Reuvers (geredigeerd). - Groningen : J. Oomkens, 1823. - p. [144-146](#);
 Religieus erfgoed in Groningen : Oude kerken in de Ommeland / Harm Plas, Wim Plas. - Bedum : Profiel, 2008. - 2e druk 2008. - ISBN 9789052944111. - p. 403;
 Groningen : Stad en Ommeland / Albert Buursma, Marina van der Ploeg (tekst); Willem Friedrich (foto). - Bedum : Profiel, 2008. - ISBN 978-90-5294-426-5. - p. 580;
 323x Groningen : van Adorp tot Zuurdijk / Peter en Klaske Karstkarel. - [Leeuwarden] : Noordboek, 2009. - ISBN 978-90-330-0770-5. - p. 408;
 Hoe de ontwikkeling van de Fivelboezem in zijn werk ging kunnen we zien op p. 10 van de "[Beleidsnota Cultuurhistorisch erfgoed](#) : Gemeente Eemsmond 2011-2015. - maart 2011. - Eemsmond : Gemeente Eemsmond, 2011
2.

Religieus erfgoed in Groningen : Oude kerken in de Ommeland / Harm Plas, Wim Plas. - Bedum : Profiel, 2008. - 2e druk 2008. - ISBN 9789052944111. - p. 405;
 De kerk van Westerwijtwerd / W.J. Berghuis. - Groningen : Stichting Oude Groninger Kerken, 1981. - p. 4, 27-28;
 Delpher: Nieuwsblad van het Noorden, 22-08-1975. - [Oude muurschilderingen nu opnieuw blootgelegd](#) / H. Halbertsma; Nieuwsblad van het Noorden, 27-08-1976. - NOORDER RONDBLIK [Oude kerk hersteld in Westerwijtwerd](#);
3.

Nederlandse Molendatabase [Westerwijtwerd, Groningen](#);
4.

Historische Vereniging Middelstum [Open Monumentendag](#);
 internetraadpleging: 5 - 8-3-2018

